

ALBERT KWIATKOWSKI

ILUSTROWAŁA
KATARZYNA ADAMEK-CHASE

Bah Bah

DWIE SIOSTRY

IRAN DLA DOCIEKLIWYCH

Albert Kwiatkowski

Bah Bah

IRAN DLA DOCIEKLIWYCH

ilustrowała
Katarzyna Adamek-Chase

Wydawnictwo Dwie Siostry
Warszawa 2021

Przodkowie dzisiejszych Irańczyków mówili na siebie Arian, czyli **Ariowie**, a swoją ojczyznę nazywali Arianem Waedžo, czyli Krainą Ariów. Słowo **arian** znaczyło „szlachetni”. Właśnie od niego pochodzi nazwa „Iran”, którą można tłumaczyć jako Kraj Ludzi Szlachetnych.

Według mitów Kraina Ariów była pierwszym miejscem, jakie stworzył dobry bóg **Ahura Mazda** (zob. s. 67). Leżała na północy, nad rzeką, z dala od dzisiejszego Iranu, gdzieś na azjatyckich stepach. Lato było tam gorące i krótkie, a zima mroźna i długa. Trwała aż dziesięć miesięcy i zsyłał ją zły duch. Aby ludzie, zwierzęta i rośliny mogli ją przetrwać, władca Arianem Waedžo zbudował dla nich podziemne schronienie.

Ariowie jednak nadal marzli – i zapewne dlatego zaczęli szukać cieplejszych krain. Wyruszyli konno na południe. Przemieszczali się szybko, ponieważ

byli świetnymi jeźdźcami. Część z nich dotarła do Indii, a część na płaskowyż, który dziś nazywamy **Wyżyną Irańską**. Ci drudzy dali początek ludowi Pars, czyli **Persom**. To z niego wywodziła się dynastia **Achemenidów**, która 2,5 tysiąca lat temu stworzyła imperium, jakiego jeszcze świat nie widział. Sięgało ono od Morza Egejskiego po rzekę Indus. Starożytni Grecy nazywali je **Persją**.

6

Później na Wyżynie Irańskiej pojawiały się coraz to nowe państwa. Mało który rejon przeżył tyle zmian i doznał tylu nieszczęść. Grabiły go wojska **Aleksandra Wielkiego** i okrutnego **Timura**, pustoszyły armie **Arabów** i **Mongołów**. Persowie jednak przetrwali, a wraz z nimi ich język (zob. s. 22) i kultura. Dlatego Europejczycy, w ślad za Grekami, nazywali te ziemie Persją – niezależnie od tego, kto nimi rządził. Gdybyście żyli w dawnych czasach, Iranu nie znaleźlibyście na żadnej mapie i nie przeczytalibyście o nim w żadnej książce. Było tak aż do 1935 roku, kiedy to irański król Reza-szah Pahlawi zażądał, by wszyscy nazywali jego kraj Iranem. Dla Irańczyków jednak ich ojczyzna była nim zawsze.

Dziś Iranem nie rządzą już szachowie. Monarchię obaliła **rewolucja**, na której czele stał charyzmatyczny ajatollah (przywódca religijny) **Ruhollah Chomeini**. Powstał wówczas ustrój, jakiego nie ma w żadnym innym kraju. Choć Irańczycy wybierają prezydenta i posłów do sejmu, w rzeczywistości władzę sprawują muzułmańscy duchowni pod wodzą najwyższego

przywódcy zwanego **rahbarem**. Mają oni słabość do wymyślania najróżniejszych zakazów i dlatego lista rzeczy, które są w Iranie zabronione, jest naprawdę długa. Znajdują się na niej między innymi: krawaty, spódnice i krótkie spodenki, rock, jazz i rap, Facebook, YouTube i Netflix, samba, hip-hop i flamenco... To bardzo utrudnia życie, więc, jak pewnie się domyślacie, ludzie nie są z tego powodu szczęśliwi.

To jak? Chcecie tam pojechać? Boicie się? Nie ma czego! Irańczycy bardzo lubią, gdy ktoś ich odwiedza, i robią wszystko, aby turyści czuli się u nich jak najlepiej. To jedni z najbardziej gościnnych ludzi na świecie. Mają przysłowie, które mówi, że gość to przyjaciel Boga. Martwicie się, że nie znacie języka? Zajrzyjcie na koniec książki (zob. s. 146). Poza tym Irańczycy wam pomogą. Nawet nie musicie o to prosić. Sami podejną, uśmiechną się i zapytają, czy czegoś wam trzeba – a potem poczęstują **pistacjami**, pokażą drogę i zaproszą do siebie na obiad.

To jak? Jedziemy? Tak? A więc **berim safar!**
W drogę!

7

IRAN

stolica: **Teheran**

powierzchnia: **1 648 195 km²**

liczba ludności: **86 milionów**

język: **perski**

1. **Jezioro Urmia** (zob. s. 15) – na jednej ze znajdujących się na nim wysp pochowano Hulagu-chana, potężnego władcę imperium mongolskiego, wnuka samego Czyngis-chana. Jego pełen skarbów grobowiec wciąż czeka na odkrycie!
2. **Tebritz** (Tabriz) – nie ma lepszego miejsca, by kupić perski dywan (zob. s. 46). Najlepiej na największym tradycyjnym krytym bazarze świata; jego uliczki liczą w sumie aż 35 kilometrów!
3. **Uraman Tacht** – legenda głosi, że tysiąc lat temu mieszkał tu święty, który uzdrowił pewną księżniczkę. Z wdzięczności jej ojciec dał mu ją za żonę. Dwa razy w roku w Uraman Tacht wspomina się ich wesele.
4. **Zandżan** – co roku odbywa się tu festiwal tradycyjnych gęstych irańskich zup (zob. s. 102).
5. **Alamut** – stojąca na wysokiej skale twierdza nie do zdobycia, niegdyś siedziba budzącej strach sekty asasynów.
6. **Bisotun** – na zboczu tej góry znajduje się słynna inskrypcja, dzięki której odczytano pismo staroperskie i inne klinowe pisma Bliskiego Wschodu (zob. s. 26).
7. **Hamadan** – w tym mieście pochowano Awicennę, jednego z najsłynniejszych lekarzy świata (zob. s. 114).
8. **Demawend** – najwyższa góra Iranu i zarazem najwyższy czynny wulkan Azji (5610 m n.p.m.). Legenda głosi, że dawno temu w jaskini na jego zboczach pewien bohater uwięził smoczego króla (zob. też s. 94). Gdy wulkan się odzywa, ludzie mówią, że to smoczy król próbuje się uwolnić.
9. **Teheran** – stolica i największe miasto Iranu.

10. **Muzeum wsi gilańskiej** – Gilan to jedna z północnych prowincji Iranu. W skansenie można zobaczyć między innymi budynki przeznaczone do hodowli jedwabników, piętrowe kurniki, magazyny na niełuskany ryż i stojące na charakterystycznych nóżkach domy o stromych dachach krytych słomą ryżową.
11. **Golestan** – park narodowy, w którym żyją perskie lamparty i gdzie w 1958 roku widziano ostatniego irańskiego tygrysa.
12. **Kopuła Kawusa** (Gonbad-e Kawus; czyt. gombad-e kowus) – najwyższa ceglana wieża świata; podobno u jej sufitu wisiała kiedyś na łańcuchach kryształowa trumna lokalnego władcy.
13. **Wielka Pustynia Słona** (Daszt-e Kawir; czyt. daszt-e kiawir; zob s. 15) – do wielu z tutejszych oaz woda wciąż płynie podziemnymi kanałami (zob. s. 70), a w znajdujących się tu parkach narodowych żyją perskie gepardy (zob. s. 123).
14. **Neyszabur** – w pobliżu tego miasta wydobywa się turkusy (zob. s. 50). Tu też mieszkał i został pochowany Omar Chajjam (zob. s. 30).
15. **Tus** – tutaj mieszkał poeta Ferdowsi (czyt. Ferdousi) i tu jest pochowany. Ściany jego grobowca ozdobiono płaskorzeźbami przedstawiającymi przygody bohaterów napisanej przez niego **Księgi królów** (zob. s. 74).
16. **Meszhed** – co roku przybywa tu ponad 30 milionów pielgrzymów, by odwiedzić grób imama Rezy (zob. s. 62). Stąd pochodzi Anusze Ansari – pierwsza kosmiczna turystka.

17. **Suza** (Szusz) – jedno z najstarszych miast świata, ma ponad 7 tysięcy lat. To tu żyła znana z Biblii piękna Żydówka Estera, którą poślubił perski król Kserkses.

18. **Czogha Zanbil** (czyt. czogho zambil) – najlepiej zachowany ziggurat (schodkowa świątynia podobna do piramidy) na świecie. Choć liczy ponad 3 tysiące lat i jest bardzo duży, jeszcze sto lat temu nikt o nim nie wiedział. Przysypany piaskiem wyglądał jak kopiec. Mówiono na niego Czogha Zanbil, czyli Pękaty Kosz. Na jednej z cegieł otaczającego go dziedzińca zachował się odcisk dziecięcej stopy z dawnych czasów.

19. **Isfahan** – najładniejsze miasto Iranu. Irańczycy mówią, że kto je widział, ten widział połowę świata. Sercem Isfahanu jest ogromny plac wielkości dziewięciu boisk do gry w piłkę nożną (zob. s. 82).

20. **Góry Zagros** – żyją tu Bachtiarzy (zob. s. 94), którzy mieszkają w dużych czarnych namiotach, a na grobach swoich bohaterów stawiają posągi lwów.

21. **Sziraz** – miasto ogrodów, poezji i wina, a także... znanej w całym Iranie sałatki (zob. s. 152). Żył w nim Hafez, najbardziej tajemniczy perski poeta (zob. s. 126).

22. **Persepolis** – ruiny wspaniałego starożytnego miasta (zob. s. 38); być może właśnie tu królowie z dynastii Achemenidów obchodzili Nowy Rok (zob. s. 35).

23. **Abarkuh** – rośnie tu największy i najstarszy cyprys świata; drzewo liczy sobie ponad 4 tysiące lat (zob. s. 74).

24. **Jazd** – największe na świecie miasto z gliny (zob. s. 70). Można tu zajrzeć do świątyni zaratusztrian, w której płonie wieczny ogień (zob. s. 67).

25. **Mejbod** – w tym mieście zobaczycie największą i najlepiej zachowaną starożytną pustynną lodownię (zob. s. 70).

26. **Daszt-e Lut** (zob. s. 15) – silny gorący wiatr, który wieje na tej pustyni przez 120 dni w roku (od końca maja do końca września), uformował z piasku tak fantastyczne kształty, że kiedyś uważano je za ruiny starożytnych miast.

27. **Spalone Miasto** (Szahr-e Suchte) – 5 tysięcy lat temu pewnej mieszkance tego miasta wstawiono sztuczne oko: pierwszą znaną protezę w historii. Znalaziono tu też naczynie ozdobione najstarszą animacją świata, złożoną z pięciu kadrów przedstawiających koziołka, który podbiega do drzewa, podskakuje i skubie liście.

28. **Arg-e Bam** – stare gliniane miasto wśród palmowych gajów. Otaczają je potężne mury, a górująca nad nim cytadela to największa na świecie budowla z suszonej cegły. W 2003 roku zostało zniszczone przez trzęsienie ziemi, obecnie trwa jego odbudowa.

29. **Ormuz** – piasek i skały na tej wyspie mienia się mnóstwem kolorów (zob. s. 90).

30. **Qeszm** – malowniczy port i dzikie plaże, rafy koralowe, lasy namorzynowe i jaskinia solna... Na tej wyspie nie sposób się nudzić (zob. s. 15 i 90).

KRAJ CZTERECH PÓR ROKU

Iran nie jest już tak duży jak kiedyś, lecz wciąż jest pięć razy większy od Polski. Leży na **Bliskim Wschodzie** i kształtem przypomina kota. Spójrzcie na mapę i spróbujcie go znaleźć. Przyjrzyjcie się dobrze. Usiadł na brzegu Zatoki Omańskiej, przednie łapki zanurzył w wodach Zatoki Perskiej, pyszczek i brzuch przytulił do Iraku, uszami drapie Turcję, Armenię i Azerbejdżan, kark moczy w Morzu Kaspijskim, a do Turkmenistanu, Afganistanu i Pakistanu odwrócił się plecami. Widzicie?

15

Mieszkańcy Iranu mówią, że to kraj czterech pór roku. Chcą przez to powiedzieć, że jego klimat jest bardziej zróżnicowany, niż mogłoby się zdawać – prócz słońca i upału zdarzają się tam również deszcz, śnieg i mróz.

Irańskie krajobrazy też są różnorodne. Popatrzmy!

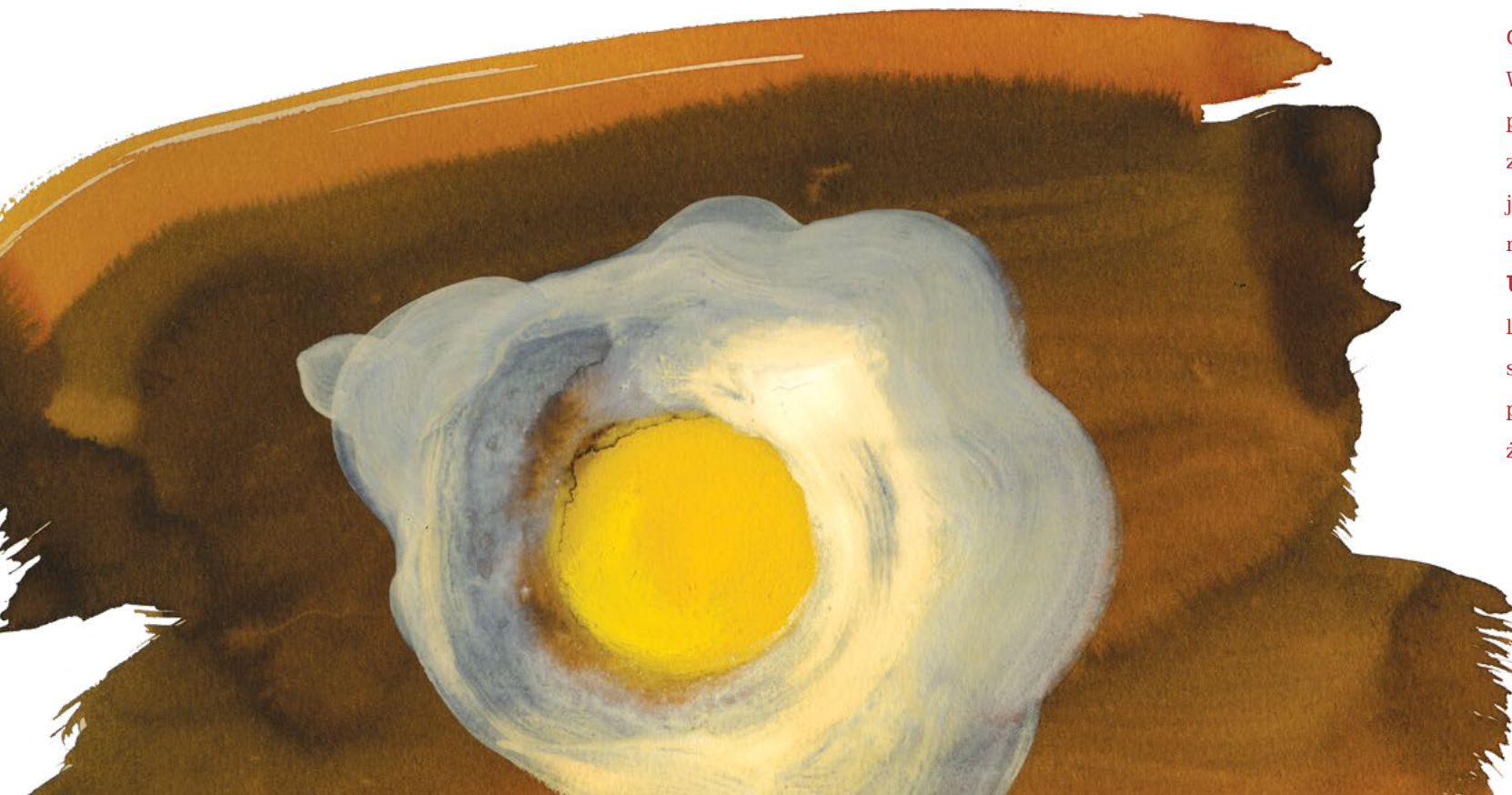
Na kociej szyi znajdują się góry **Elburs** (po persku Alborz) z najwyższym szczytem Iranu – **Demawendem**, czynnym wulkanem, który wygląda jak piramida. Ich północne zbocza są zupełnie inne niż reszta kraju: rosną tam gęste lasy i często pada deszcz, uprawia się ryż i herbatę, hoduje jedwabniki, a w **Morzu Kaspijskim** pływają foki i jesiotry. To ulubiony cel wycieczek Irańczyków.

Zachodnią granicę Iranu stanowią góry **Zagros**. Ciągną się one od głowy kotka w dół, aż do **Zatoki Perskiej**, w której żyją delfiny, rekiny i koralowce. Kiedyś poławiano tam perły, a dziś wydobywa się **ropę naftową**. Latem w tym rejonie jest strasznie gorąco i tak wilgotno, że ubrania mamy mokre, choć nie pada

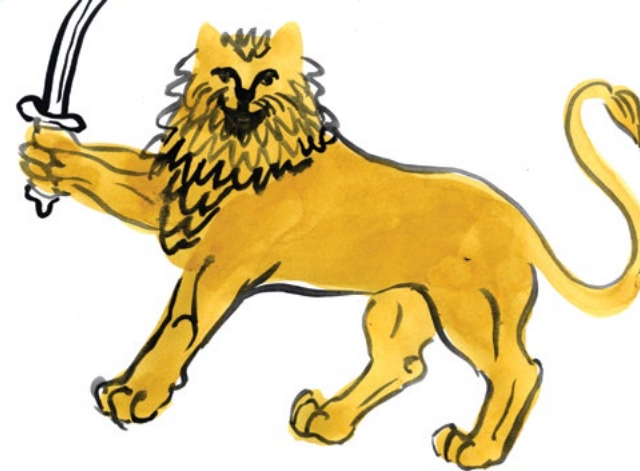
deszcz! Do Iranu należy też wiele znajdujących się w Zatoce Perskiej wysp, w tym największa – **Qeszm**, która ma kształt delfina i nazywana jest Wyspą Siedmiu Cudów.

Cały środek i wschód kraju zajmują dwie pustynie. Pierwsza to **Daszt-e Kawir**. Irańczycy nazywają ją też Wielką Pustynią Słoną, ponieważ znajdują się na niej okresowe słone jeziora, które gdy wyschną, wyglądają jak pola pokryte śniegiem. Druga to **Daszt-e Lut**, Pustynia Naga, na której prawie nie ma życia. To na niej zanotowano najwyższą temperaturę na Ziemi – aż 70,7°C. W letni dzień, by usmażyć tam jajko, wystarczy rozbić je na kamieniu.

Gdzie są pustynie, tam brakuje wody. W Iranie jest tylko jedna rzeka, po której pływają statki, ale jej poziom i tak nie zawsze na to pozwala. I tylko kilka dużych jezior, które z roku na rok stają się coraz mniejsze. Największe z nich, **jezioro Urmia** na zachodzie kraju, czterdzieści lat temu było szóstym co do wielkości słonym jeziorem na świecie. Od tamtej pory skurczyło się jednak tak bardzo, że niedługo może zupełnie zniknąć.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Kraj czterech pór roku	15
Lew, słońce, tulipan	18
Słodki język	22
Do trzech razy sztuka	26
Śmiać się czy płakać?	30
Szczęśliwego Nowego Dnia!	35
Wycieczka do Persepolis	38
Raj na ziemi	43
Przenośne ogrody	46
Niebo pod ziemią	50
Ojciec Irańczyków	54
Długa żałoba	58
Ukryty	62
Dobre myśli, dobre słowa, dobre czyny	67
Naręczona pustyni	70
Księga królów	74
Miasto polskich dzieci	79

Połowa świata	82
Królewska gra	86
Tęczowa Wyspa	90
Przyjaciele Losu	94
Skrzydlate litery	98
Magiczna zupa	102
Czerwone złoto	106
Idziemy w gości!	111
Księżę lekarzy	114
Pierwsza	119
Perskie koty	123
Język Tajemnic	126
Poezja w siłowni	130
Supergrzeczni	134
Drzwi do raju	138
Trzydzieści Ptaków	142
Słowniczek	146
Nusz-e džān!	152

Wiersz Rumiego na s. 133 w przekładzie autora.

© Copyright for the text by Albert Kwiatkowski, 2021

© Copyright for the illustrations by Katarzyna Adamek-Chase, 2021

© Copyright for this edition by Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2021

ISBN 978-83-8150-133-0

wydanie I

wydawnictwodwiesiostry.pl

redakcja: Karolina Iwaskiewicz

korekta: Małgorzata Kuśnierz, Piotr Królak

skład i przygotowanie do druku: Klaudia Kozińska, Piotr Bałdyga

druk: Zakład Graficzny Colonel S.A.

Wydawnictwo Dwie Siostry sp. z o.o.

al. 3 Maja 2 m. 183

00-391 Warszawa

Biblioteki, szkoły, przedszkola, księgarnie i inne instytucje zainteresowane ofertą specjalną zachęcamy do kontaktu z działem handlowym (handlowy@wydawnictwodwiesiostry.pl, +48 577 888 278).

Cradle to Cradle Certified™ to uznany na całym świecie standard bezpiecznych, tworzonych w zrównoważony sposób produktów. Wykorzystany do wydrukowania tej książki papier Munken Print Cream 15 115 gsm z papierni Arctic Paper Munkedals otrzymał Brązowy Certyfikat w programie Cradle to Cradle Certified™.

W serii „Świat dla Dociekliwych” ukazały się także:

Czy pod ziemią da się znaleźć niebo?
Gdzie trzymać dobre słowa, myśli i czyny?
Jak skrzypią drzwi do raju?
Ile są warte pręciki krokusów?

Iran to kraj rajskich ogrodów
i spalonych słońcem pustyń, gwarnych bazarów
i malowniczych starożytnych ruin, łapaczy wiatru
i kopalni turkusów. To stąd pochodzą pierwsza kosmiczna
turystka, najśłynniejszy lekarz w historii i jedna
z najgenialniejszych matematyczek na świecie.
Ludzie są tu nieprawdopodobnie uprzejmi i bardzo weseli,
a kiedy coś im się podoba, mówią ***Bah bah***.
Chcecie ich poznać? Do Iranu zabierze was
siódmy tom serii „Świat dla Dociekliwych”.

Berim safar – w drogę!

38,90 zł

ISBN 978-83-8150-133-0

9 788381 501330 >

wydawnictwodwiesiostry.pl